

ՄԽԻԹՆԱԴՅԱՆ ՄԱՐԻԱՍ
(ԵՊԷ)

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԱՇԽԱՐՀԻԿԱՅՄԱՆ՝ ԱԲԴ ԱԼ-ՖԱԹԱԶ ԱՍ-ՍԻՍԻԻ
ՓՈՐՁԵՐԸ

2014 հունիսի 8-ին Եգիպտոսի նախագահ ընտրվեց Աբդ ալ-Ֆաթահ աս-Սիսին, ով իր նախագահության հենց սկզբից աչքի ընկավ «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության նկատմամբ վարած խիստ քաղաքականությամբ և աստիճանաբար սկսեց քայլեր ձեռնարկել երկրում մի շարք կրոնական և հասարակական փոփոխությունների իրականացման համար:

Այս հոդվածում ներկայացվում և վերլուծվում են աս-Սիսիի կատարած փոփոխությունների փորձերը և եգիպտական հասարակության արձագանքը դրանց:

Աս-Սիսիի «իսլամական հեղափոխությունն» ու հավատի դիլեման

Նախագահ աս-Սիսին իր նպատակների մասին առաջին անգամ հայտարարեց ալ-Ազհարի¹ իր հայտնի ելույթի ժամանակ²:

2015 թ. հունվարի 1-ին Եգիպտոսի ներկայիս նախագահ Աբդ ալ-Ֆաթահ աս-Սիսին Ազհարի համալսարանում հանդես եկավ ադմկա-հարույց ելույթով, որով նա ալ-Ազհարի շեյխերին և կրոնական գործիչներին ասում էր, որ ժամանակն է եկել բարեփոխելու իսլամը: Իր ելույթում աս-Սիսին գովաբանում էր իսլամը և կենտրոնանում «fikir»³ (արաբ. թրգմ.՝ միտք) կոչվող գաղափարի վրա, որը կոնկրետ այդ համատեքստում ուներ «սխալ գաղափարներ» իմաստը: Նա քննադատում էր, որ սխալ գաղափարները սրբացվել են, իսկ հոգևոր գործիչները չեն քննադատում այդ երևույթը:

¹ Մզկիթ և ուսումնական հաստատություն Կահիրեում, որի ուսուցման հիմնական առարկաները ֆիկհն է, արաբերեն լեզուն և գրականությունը, դուրանագիտությունը և հադիսագիտությունը (Տե՛ս Ислам. Энциклопедический словарь. Москва: «Наука», Главная редакция восточной литературы, 1991, с. 15-16), (Այսուիենտ՝ Ислам. Энциклопедический словарь).

² Տե՛ս Kalmia al-ra'yīs 'abd al-Fatāh al-Sīsī bi-munāsaba zikra al-mawulid al-nabawī al-sharīf bi-alazhar" <http://tv.egyup.com/index.php?video=29282>

³ Տառադարձման այբուբենն ըստ IJMES-ի (International Journal of Middle East Studies):

Իր ելույթում աւ-Միսին մասնավորապէս նշում էր. «Անէրեակայելի է, որ սխալ գաղափարները, որոնք մենք սրբացնում ենք, պետք է ամբողջ ումման⁴ դարձնեն մտահոգության, վտանգի, սպանության աղբյուր: Մենք հասել ենք այն կետին, որ մուսուլմանները հակադրվել են ամբողջ աշխարհին: Արդյոք երեակայելի է, որ 1.6 մլրդ մուսուլման ուզում է սպանել աշխարհի մնացած բնակչությանը որպէսզի մուսուլմանները բարգավաճեն: Սա հնարավոր չէ»⁵: Ելույթի ընթացքում նա անդրադարձավ ալ-Ազհարի կրօնական դասի ներկայացուցիչներին՝ ասելով, որ ամբողջ աշխարհը սպասում է նրանց խոսքին, քանի որ իսլամական աշխարհը մասնատվում է և կործանվում: «Մենք կարիք ունենք կրօնական հեղափոխության», - իր խոսքը եզարափակեց աւ-Միսին⁶:

Պետք է նշել, որ իր ելույթից հետո աւ-Միսին մասնակցեց հունվարի 1-ին Կահիրէի եկեղեցիներից մեկում անցկացվող Նոր տարվա ժամերգությանը՝ այդպիսով դառնալով Եգիպտոսի առաջին նախագահը, որ մասնակցել էր նման արարողությանը⁷:

Աւ-Միսիի այս հայտարարությունը բողոքի մեծ ալիք բարձրացրեց իսլամական աշխարհում: Թուրքիայում գտնվող «Մուսուլման եղբայրների»⁸ Ռաբիա հեռուստաալիքով հեռարձակվող հաղորդում-

⁴ Մեղինայում Մուհամմադ մարգարէի կողմից հիմնվեց ումման՝ մուսուլման հավատացյալների համայնքը: Ումման կրօնական համայնք է, որի վերաբերյալ պատկերացումները ժամանակի ընթացքում փոփոխությունների են ենթարկվել. եթէ Մուհամմադ մարգարէի կյանքի վերջին տարիներին, ումմա ասելով, հասկանում էին Արաբական թերակղզու մուսուլմաններին, ապա արաբական նվաճումները հանգեցրեցին այս հասկացության իմաստի ընդլայնմանը՝ ներառելով նաև նվաճված երկրների բնակիչներին: Պանիսլամիզմի առաջացումն ու զարգացումը հանգեցրեց «ումմա իսլամիյա»-ի ձևավորմանը: (Տե՛ս Ислам. Энциклопедический словарь, с. 241-242):

⁵ Տե՛ս Kalmia al-ra'yis 'abd al-Fatāh al-Sisi bi-munāsaba zikra al-mawulid al-nabawī al-sharīf bi-alazhar <http://tv.egyup.com/index.php?video=29282>, Մուտք 15.04.2015:

⁶ Նույն տեղում:

⁷ Տե՛ս Pipes D., Is Sisi Islam's long-awaited reformer

<http://www.danielpipes.org/15430/sisi-islam-reform>, Մուտք 15.04.2015:

⁸ «Մուսուլման եղբայրների» կազմակերպությունը հիմնադրվեց 1928 թ. արմատական գաղափարներ կրող կրոնագետ Հասան ալ-Բաննայի կողմից: Այն իր ցանցը տարածեց ոչ միայն Եգիպտոսում, այլ նաև դրանից դուրս: Եգիպտոսի պատմության նոր փուլում նրանք հաճախ էին դառնում իշխանության թիրախը, քանի որ իրենց գործունեությամբ անընդհատ պայքար էին/են մղում երկրում

ներից մեկի ժամանակ եզիպտացի կրոնաիրավագետ շեյխ Սալամա Աբդ ալ-Կալիլն հանդես եկավ հայտարարությամբ, որում ասվում էր. «Յանկացած մեկը, ով կապանի եզիպտոսի նախագահ Միսիին և նրան աջակցող լրագրողներին, մեծ գործ արած կլինի»⁹: Իսկ «Միսր ալ'ան» հեռուստատեսությամբ եզիպտացի քարոզիչ Վազդի Ղոնեիմը հայտարարեց «Ով բերի այս շներից մեկի գլուխը, կարժանանա Ալլահի գոհունակությանը»¹⁰:

Հեղափոխություն բառը նրանց կողմից հասկացվեց ուղիղ իմաստով, և շատերը այն կապում էին իսլամի հետ և աս-Միսիին մեղադրում իսլամը փոխել ցանկանալու մեջ: Ստեղծված «թյուրընկալումը» հարթելու համար աս-Միսիի ելույթից օրեր անց ելույթով հանդես եկավ Իսլամական հետազոտական կենտրոնի գլխավոր քարտուղար Մուհի ադ-Դին Աֆիֆին, ով հայտարարեց, որ աս-Միսին մտադրություն չունեն փոխելու տեքստերը, ինչը նա, իմ կարծիքով, հստակորեն մի քանի անգամ ընդգծել էր իր ելույթում¹¹:

Քարտուղարը մեկնաբանել էր հետևյալ կերպ. «Նախագահը նկատի ուներ, որ մենք պետք է ժամանակակից մոտեցում ցուցաբերենք կրոնական տեքստերը կարդալիս»¹²:

Ըստ Աֆիֆիի՝ ալ-Ազհարը արդեն ամիսներ է, ինչ աշխատում է նմանատիպ ծրագրի վրա, որը նպատակ ունի մոդեռնիզացնելու հավատը: Հանձնաժողովը ուսումնասիրում էր դպրոցներում և համալսարաններում տարածված դասագրքերը հանելու համար այն դրույթները, որոնք տեղ չունեն ժամանակակից կյանքում: Տեքստերը, որոնք պարունակում էին հատվածներ ստրկության մասին կամ հատվածներ,

պահպանողական իսլամական իշխանության հաստատման համար: Այս նպատակին նրանք հասան 2013 թ., երբ Հուսնի Մուբարաքին գահընկեց անելուց հետո իշխանության նրանք եկան՝ Մուհամմադ Մուբսիի ղեկավարությամբ, սակայն այս իշխանությունը երկար չտևեց, և նախագահի պաշտոնը զբաղեցրեց եզիպտոսի ներկայիս նախագահ Աբդ ալ-Ֆաթահ աս-Միսին:

⁹ St' u Calls to kill Al-Sisi and Egyptian Journalists on Turkey-based Muslim Brotherhood TV Channels

<https://www.youtube.com/watch?v=8JizS7nTVnI>, Մուսր 15.04.2015

¹⁰ St' u Sisi's religious revolution gets underway,

<http://counterjihadreport.org/category/abdel-fattah-al-sisi/>, Մուսր 15.04.2015:

¹¹ Նույն տեղում:

¹² St' u From Egypt's al-Sisi: Ambitious call for reform in Islam

<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4612771,00.html>, Մուսր 15.04.2015:

որտեղ, օրինակ, գրված էր հրաժարվել քրիստոնյաներին և հրեաներին բարևելուց, պետք է գործածությունից դուրս հանվեին¹³:

Նույն տարվա հունվարի 22-ին Դավոսում կայացած Համաշխարհային տնտեսական ֆորումի ժամանակ Աբդ ալ Ֆաթահ աա-Սիսին իր ելույթում ևս մեկ անգամ անդրադարձավ ահաբեկչության դեմ պայքարի և իսլամի նորացման անհրաժեշտությանը: Նա նշեց. «Իսլամի հանդուրժողականության մասին տեսությունները միշտ չէ, որ ընկալելի են եղել աշխարհի համար վերջին 20-30 տարիների ընթացքում: Ահաւարստո ահաբեկչական հարձակումները և դրանից բխող մուսուլմանների աղետալի պատկերը մեզ ստիպեցին լուրջ հայացք գցել կրոնական խոսույթի վրա՝ արմատախիլ անելու այն մտքերը, որոնք բերում էին ծայրահեղականության և ագրեսիայի»¹⁴:

Վերոնշյալը հստակորեն ցույց է տալիս, որ թեև իսլամական պահպանողականների ընդդիմությանը և մեղադրանքներին, դեռևս իր նախագահության հենց սկզբից Աբդ ալ-Ֆաթահ աա-Սիսին իր առաջ հստակ նպատակ էր դրել կրոնական համատեքստում քայլ առ քայլ փոփոխություններ կատարել:

Փոփոխությունները կրթական գործընթացներում

Աա-Սիսի ալ-Ազհարի ելույթին հաջորդեց 2015 թ. մարտի 4-ին Ուսումնական ծրագրի զագացման կոմիտեի կազմումը, որի գործառույթը ուսումնական ծրագրերի և դասագրքերի վերանայելն ու ագրեսիա հարուցող տեքստերը հանելն է: Մարտի 18-ին Եգիպտոսի կրթության նախարար Մոհեբ Ալ-Ռիֆաին որոշում կայացրեց դադարեցնել որոշ դասընթացների դասավանդումը, իսկ արաբերենի դասագրքերից հանվեցին Սալահ ադ-Դինին¹⁵ վերաբերող հատվածները: Վերջինս խաչակրաց արշավանքների ժամանակ ջիհադի¹⁶ գաղափարը կենդանաց-

¹³ Նույն տեղում:

¹⁴ St' u Egyptian President Sisi Calls for Reform of Islam

<http://jcpa.org/article/sisi-calls-for-reform-of-islam/>, Մուտք 15.04.2015:

¹⁵ Սալահ ադ-Դին Յուսուֆ իբն Այյուբը (1138-1193) Եգիպտոսի և Սիրիայի առաջին սուլթանն էր, Այյուբյան դինաստիայի հիմանդիրը: Վերջինս ներկայացել է որպես սուննիական իսլամի պաշտպան և իր ողջ կառավարման ընթացքում պայքար է մղել խաչակիրների և շիաների դեմ, որը մեկնաբանել է որպես ջիհադ:

¹⁶ Հավատի համար մղվող պայքար: Սկզբնապես ջիհադի անվան տակ հասկացվում էր պայքար իսլամի տարածման և պահպանման համար: (St' u Ислам. Энциклопедический словарь, с. 66-67):

նողն էր, այդ իսկ պատճառով թերևս որոշվեց հանել նրա անունը՝ մեղմելու համար քրիստոնյա-մուսուլման հարաբերությունները: Այս ամենը չսահմանափակվեցին միայն դպրոցներով և ընգրկեցին նաև բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները, ընդհուպ մինչը ալ-Ազհարի համալսարանը, որտեղ արգելվեցին այնպիսի ֆաթվաների և հադիսների ուսուցանումը, ինչպիսին, օրինակ, մարգարեի հետևյալ հադիսը. «Ինձ հրամայված էր կովել մարդկանց հետ այնքան մինչև նրանք չվկայեին, որ չկա այլ Աստված բացի Ալլահից»¹⁷: Այս փոփոխությունների դեմ հանդես եկան պահպանողական սալաֆիների¹⁸ և ան-Նուռ կուսակցությունները, որոնք աս-Սիսիին մեղադրում էին պատմությունը խեղաթուրելու մեջ: Ավելին՝ նախագահի առաջարկով 2015 թ. հոկտեմբերից դպրոցներում ուսուցանվելու են հատուկ առարկաներ, որոնց նպատակը «կրոնական հանդուրժողականության քարոզումն» է¹⁹:

Այս կրթական ռեֆորմները ըստ էության սերտորեն կապված են կրոնական ընկալումների հետ, և աս-Սիսիի նպատակն է դեռևս դպրոցից արմատախիլ անել կրոնական անհանդուրժողականությունը:

Փակվում են մզկիթները, արգելվում՝ գրքերը

Կրթական ռեֆորմներից բացի աս-Սիսիին իրականացրեց դեռևս 2013 թ. սեպտեմբերին Կրոնական ռեսուրսների նախարարության ընդունած՝ 80 քառակուսի մետրից փոքր տարածք ունեցող մզկիթները փակելու որոշումը²⁰: Արդյունքում փետրվար ամսին փակվեցին շուրջ 27 հազար մզկիթ, ինչը մեծ զայրույթ առաջացրեց հատկապես ան-Նուռ

¹⁷ St' u Şahîh al-Būkhārî "Kitāb al-jihād"

http://library.islamweb.net/newlibrary/display_book.php?idfrom=5060&idto=5619&b_k_no=52&ID=17 Մուտք 15.04.2015:

¹⁸ Մուսուլման կրոնական գործիչների ընդհանուր անվանում, որոնք իսլամի պատմության տարբեր ժամանակահատվածներում կոչ էին անում կենտրոնական վաղ իսլամական հասարակության կյանքի ուղու և հավատի վրա (St' u Ислам. Энциклопедический словарь, с. 204):

¹⁹ St' u Egypt strikes Islamic texts from schools, angering <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/04/egypt-ministry-education-remove-islamic-texts-violence.html#ixzz3XaHRfgVv>, Մուտք 15.07.2015:

²⁰ St' u Egypt closes 27,000 places of worship <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/03/egypt-endowments-decision-close-worship-places.html#>, Մուտք 10.04.2015:

կուսակցության մոտ: Վերջիններս անընդունելի էին համարում առանց ավելի մեծ տարածքներ տրամադրելու այդքան մզկիթների փակումը պատճառաբանելով, որ եղածներն էլ բավական չեն, և հավատացյալները հատկապես ուրբաթ օրվա խուտբաների²¹ ժամանակ ստիպված են լինում դրսում աղոթել²²:

Կրոնական ուսումնական հաստատություններում արգելվեցին նաև Իբն Թայմիյայի, Մուհամմադ Իբն Աբդ ալ-Վահաբի և այլ ծայրահեղ կրոնական գաղափարներ քարոզող հեղինակների աշխատություններ: Այդ ընթացքում Կահիրեի, Ալեքսանդրիայի և Գիզայի մզկիթներից հավաքվեցին 7000-ից ավել գրքեր²³:

Պատահական չէր, որ հենց այս հեղինակների աշխատությունները արգելվեցին: Իբն Թայմիյան, ով ամենապահպանողական կրոնաիրավական դպրոցի՝ հանբալիականի ներկայացուցիչն էր, իր գործունեությունը ծավալել է մոնոլոլական արշավանքների թոհուրոհում, և նրա աշխատությունները կրոնական անհանդուրժողականություն կրող վառ օրինակներ են²⁴: Իբն Թայմիյայի այս գիծը շարունակողը եղավ 18-րդ դարում Արաբական թերակղզու տարածքում գործող Իբն Աբդ ալ-Վահհաբը, ով իր գաղափարների հիմքը գտնում էր հենց իբն Թայմիյայի ստեղծագործություններում և փորձում էր «իսլամը մաքրել ու վերադարձնել իր նախնական անաղարտ տեսքին»²⁵:

²¹ Քարոզ, խատիբի ելույթը: Իսլամական ավանդույթի մեջ խուտբան առաջացել է դեռ Մուհամադ մարգարեի ժամանակներից: (Տե՛ս Ислам. Энциклопедический словарь, с. 285-286):

²² Տե՛ս Egyptian government closes 27,000 mosques in move to fight terrorism <http://www.thegatewaypundit.com/2015/03/egyptian-el-sisi-government-closes-27000-mosques-in-move-to-fight-terrorism/>, Մուտք 15.06.2015:

²³ Արգելված հեղինակների ցանկը տե՛ս Egypt to remove books of ibn Taymiyyah, ibn Baz and ibn Uthaymeen from all mosques, <http://www.doamuslims.org/?p=3861>, Մուտք 15.08.2015:

²⁴ Հանբալիական կրոնաիրավական դպրոցի և իբն Թայմիյայի մասին առավել մանրամասն տե՛ս Abdul Hakim I Al-Matroudi, The Hanbali School of Law and Ibn Taymiyyah: Conflict or Conciliation (Culture and Civilization in the Middle East), Routledge; 1 edition, 2006.

²⁵ Մուհամմադ իբն Աբդ ալ-Վահհաբի մասին առավել մանրամասն տե՛ս Natana J. Delong-Bas, Wahhabi Islam: From Revival and Reform to Global Jihad, I.B.Tauris, 2007.

Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ հստակ երևում է, որ աս-Միսին արգելում էր սալաֆիական գաղափարախոսների գրքերը դրանով իսկ ձգտելով արմատախիլ անել ծայրահեղականությունը:

Հազուստի «հարցը»

Փոփոխությունների ալիքը սակայն այսքանով չդադարեց: Այն աստիճանաբար տարածվեց նաև առավել կենցաղային տիրույթ, ինչպիսին հանդերձանքն է:

Մուսուլմանական երկրներում մարդու հանդերձանքը կարող է արտացոլել նրա սոցիալական, մշակութային, կրոնական և քաղաքական հայացքները: Դարեր շարունակ մուսուլմանները հիմնականում կրել են երկար և լայն հագուստ: Կանայք ավանդաբար կրում են երկար և լայն զգեստ՝ աբայա և գլխաշոր՝ հիջաբ, իսկ տղամարդիկ դիշդաշա՝ երկար սպիտակ հանդերձ: Վերջինը տարածված է հատկապես Մոցի արաբական երկրներում: Եգիպտոսում կանանց մեծամասնությունը կրում է ավանդական հիջաբը, տարածված է նաև հագուստի մեկ այլ տեսակը՝ նիկաբը, որը հիմնականում կրում են ավելի պահպանողական հայացքի տեր կանայք:

Փաստորեն փոփոխությունների այս ալիքը կամաց-կամաց սկսում է մտնել կյանքի բոլոր ոլորտները: 2015 թ. մայիս ամսին Եգիպտոսում մեծ աղմուկ բարձրացրեց շեյխ Զայեդ թաղամասի ռեստորաններից մեկում պատահած միջադեպը, երբ ռեստորանի աշխատակիցը արգելել էր սաուդցի տղամարդուն մտնել ռեստորան, քանի որ վերջինս կրում էր ավանդական սաուդական երկար սպիտակ շոր՝ դիշդաշա: Միջադեպը տեսանկարահանվել և տեղադրվել էր «ՅուԹուբ» կայքում²⁶: Միջադեպին անմիջապես արձագանքել էր Եգիպտոսի զբոսաշրջության նախարար Խալեդ Աբբաս Ռամին, ով անձամբ հանդիպել և ներողություն է խնդրել սաուդցի զբոսաշրջիկից, իսկ ռեստորանը մեկ ամսով փակվել էր²⁷: «Ալ-Վատան» թերթին տված իր հարցազրույցում նախարարը նշել էր, որ իրենք դեմ են ցանկացած տեսակի խտրականության՝ լինի դա կրոնական, ռասայական, թե հագուստի հետ կապված, և կառավարությունը անհապաղ քայլեր կձեռնարկի փակելու ցանկացած հաստատություն, որը կդիմի նման խտրականության²⁸:

²⁶ St' u Ighlāq al-ma' am fi miṣr mana' dukhūl usra sa'ūdiya bisabab al-thaub
<http://www.alriyadh.com/1048940>, Մուսր 12.10.2015:

²⁷ Նույն տեղում:

²⁸ Նույն տեղում:

Կատարվածից հետո շատ եգիպտացի կանայք սոցիալական ցանցերում սկսեցին ակտիվորեն կիսվել իրենց հետ կատարված խտրականության դեպքերի մասին տեղեկություններով: Ըստ նրանց Կահիրեում և Հուրգադայում մի շարք ժամանցի վայրեր արգելում են կանաց մուտքը գլխաշորով կամ ավանդական աբայայով²⁹, իսկ որոշ հյուրանոցներ էլ թույլ չեն տալիս իսլամական փակ լողազգեստ կրող կանանց լողալ հյուրանոցի լողավազանում: Բողոքների ֆոնին բավական աղմկահարույց էր Եգիպտոսի կանանց ազգային միավորման կազմակերպության ղեկավար Մերվաթ Թալավիի հայտարարությունը, որ բոլոր այն հաստատությունները, որ արգելում են հիջաբով կանանց ներս մտնել, իրականում գործում են օրենքի շրջանակներում: Վերջինս նշել էր, որ նման կերպ մի շարք լողափեր նախատեսված են միայն կանանց համար, և տղամարդկանց մուտքն արգելվում է: Նրա հաղորդմամբ եգիպտական օրենքը նման հարցեր չի կարգավորում, և մասնավոր հիմնարկներն իրավունք ունեն կիրառելու իրենց սեփական հազուստի կանոնները³⁰: Պետք է նշել, որ եգիպտացիները, ի տարբերություն, օրինակ, Սաուդյան Արաբիայի, որտեղ ավանդական գլխաշորը՝ հիջաբը և աբայան պարտադիր են, ավելի հանդուրժողականորեն են մոտենում հազուստին վերաբերող հարցերին: Այստեղ չկան որևէ սահմանափակումներ և հազուստի ընտրությունը թողնվում է անհատի հայեցողությանը:

Այս հայտարարությունը բողոքի ակիբ բարձրացրեց եգիպտացիների շրջանակներում, ովքեր Մերվաթ Թալավիին մեղադրում էին որ վերջինս չի կարողանում տարբերակել կրոնական խտրականության և հազուստի ընտրության միջև:

Հազուստի թեման այսքանով չսահմանափակվեց: 2015 թ. օգոստոս ամսին եգիպտական հեռուստաընկերություններից մեկին տված իր հարցազրույցի ժամանակ Եգիպտոսի կրթության և գիտության նախարար Մոհեբ ալ-Ռիֆաին հայտարարեց, որ նոր ուսումնական տարուց սկսած բոլոր այն աշակերտուհիները, ովքեր չեն հասել սեռական հասունացման տարիքին, կարգելվեն կրել հիջաբ: Վերջինիս խոս-

²⁹ Ավանդական իսլամական թիկնոցանման կանացի զգեստ, որ կրում են մուսուլման կանայք:

³⁰ Տե՛ս Hijab - wearing woman say they are being "turned away" at Egyptian resorts <http://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2015/07/27/Hijab-wearing-women-say-are-being-turned-away-at-Egyptian-resorts.html>, Մուսոբ 15.10.2015:

քերով ոչ Ղուրանում և ոչ էլ՝ Սուննայում³¹ չի ասվում հիջաբ կրել հասունության տարիքը դեռևս չլրացած աղջիկներին³²:

Դպրոցներում հագուկապի մասին խոսակցությունն սկսվել էր այն քանից հետո, երբ Շարեիյայի նահանգապետը անակնկալ այցելություն էր կատարել տեղի դպրոցները և պարզել, թե ինչ հագուստով են ուսուցիչները և դպրոցի տնօրենը գնում աշխատանքի: Նրանք կրելիս են եղել ազգային գալաբիյա³³ կոչվող հագուստը: Այս փաստը խիստ անհանգստացրել էր կրթության և գիտության նախարարին, ով նույնիսկ առաջարկել էր հագուստ տրամադրել ուսուցիչներին, քանի որ նրանք մեծ դեր են խաղում գալիք սերնդի գիտակցության ձևավորման հարցում և պետք է ներկայանալի տեսքով ներկայանան աշխատանքի:

Հարցազրույցը կրկին բողոքի ակիք բարձրացրեց եգիպտացիների շրջանում, և մի քանի օր անց Եգիպտոսի կրթության և գիտության նախարարության խոսնակը «Ալ-աիրամ» օրաթերթին տրված հարցազրույցում հայտարարեց, որ նախարարը ընդամենը արտահայտել էր իր անձնական կարծիքը, և ցանկացողները կարող են ազատորեն հիջաբ կրել³⁴:

Օգոստոսի 18-ին Կահիրեում տեղի ունեցած Մուսուլմանական ֆորումի ժամանակ հեղինակավոր մի շարք կրոնաիրավագետներ կոչ արեցին ֆաթվաներ արձակելուց առաջ չափավորություն ցուցաբերել այսպիսով փորձելով հակազդել այն ծայրահեղ ֆաթվաներին, որոնք կրոնական անհանդուրժողականություն և ջիհադի կոչեր էին անում: Խորհուրդ տրվեց հեռուստաընկերություններին հրավիրել միայն փորձառու մուֆթիների³⁵ իսկ մուֆթիների ինստիտուտը հեռու պահել

³¹ Կյանքի ուղի, որը սահմանված է որպես նորմա մուսուլմանների համար հիմնված Մուհամմադ մարգարեի գործելակերպի, ուսուցումների և Ղուրանի մեկնաբանությունների վրա: (St' u Ислам. Энциклопедический словарь., с. 214):

³² St' u Wazīru alta'lim; hijāb al-atfāl mamnū' fi al-madāris wa lam aqṣid ihāna al-mu'alimīn

<http://www.youm7.com/story/2015/8/> Մուսուլ 10.10.2015:

³³ Եգիպտական սովանդական երկար հանդերձանք նախատեսված տղամարդկանց համար: Լայն տարածում ունի հատկապես գյուղական շրջաններում:

³⁴ St' u Egypt Ministry Spokesperson Denies Child Hijab Ban Despite Education Minister's Comments

<http://egyptianstreets.com/2015/08/16/egypt-bans-children-from-wearing-the-islamic-headscarf-at-school/>, Մուսուլ 10.10.2015:

³⁵ Շարիաթի գիտակ, ով բացատրում է դրա հիմնադրույթները և ընդունում որոշում վիճելի հարցերի դեպքում հատուկ եզրահանգման՝ ֆաթվայի տեսքով

կուսակցական քաղաքականությունից: Այդ նպատակով առաջարկվեց նախապատրաստական դասընթացներ և կուրսեր անցկացնել մուֆթիների համար³⁶:

Շարունակելով հագուստի թեման՝ անհրաժեշտ է նշել Կահիրեի համալսարանի ընդունած մի որոշման մասին, համաձայն, որով նիկաֆ³⁷ կրող կանանց արգելվում է դասավանդել համալսարանում: Որոշման հեղինակը համալսարանի ղեկավար Գաֆեր Նասերն է: Որոշումից զայրացած՝ համալսարանի 77 կին աշխատակիցներ որոշել են դատական գործ հարուցել, նրանց թվում կան նաև կանայք, ովքեր նիկաֆ չեն կրում, բայց այնուամենայնիվ դեմ են նման որոշմանը:

Գաֆեր Նասերի խոսքով՝ այդ որոշումը դրական կազդի ուսուցման գործընթացի վրա: Վերջինիս խոսքով՝ իր գործողություններն օրենքի շրջանակներում են և համաձայնեցված են մյուս ֆակուլտետների ղեկանների հետ³⁸:

Նմանատիպ մի արգելք էլ սահմանել է Եգիպտոսի գերագույն ընտրական հանձնաժողովը, համաձայն որի՝ նիկաֆ կրող կանայք կկարողանան քվեարկել միայն դեմքը բացելու դեպքում: Խուսափելու համար ընտրակեղծքիներից, ինչպես նաև միևնույն ժամանակ չվիրավորելով կանանց կրոնական զգացմունքները, յուրաքանչյուր ընտրական հանձնաժողովում կլինի կին տեսուչ, ով կթույլատրի նիկաֆ կրող կանաց քվեարկել միայն դեմքը տեսնելուց և անձը հաստատելուց հետո³⁹:

Եզրակացություն

Վերլուծելով աս-Միսիի կատարած քայլերը՝ կարելի է եզրակացնել, որ դրանք նպատակ ունեն ոչ միայն նորացնել և «հեղափոխել» իսլամը, այլև արտացոլում էին վերջինիս անհանդուրժողական վերաբերմունքը «Մուսուլման եղբայրների» նկատմամբ, ովքեր նախկին

(Տե՛ս Ислам. Энциклопедический словарь, с. 177:

³⁶ Տե՛ս Muslim forum in Egypt urges moderation in issuing fatwas

http://www.yourmiddleeast.com/news/muslim-forum-in-egypt-urges-moderation-in-issuing-fatwas_34340, Մուսու 14.10.2015:

³⁷ Իսլամական ավանդական կանացի հանդերձանք, որը ծածկում է կնոջ դեմքը, բաց թողնելով միայն աչքերը:

³⁸ Տե՛ս Jami'a al-qāhira tamna'u almunaqabāt min al-tadrīs

<http://www.wataninet.com/%D8%A3>, Մուսու 10.10.2015:

³⁹ Տե՛ս Al-lajna al-'uliyā lilintikhabāt; man'a al-munaqabāt min al-idā' biaswātihuna

<http://www.twseila.com/?p=73628>, Մուսու 10.10.2015:

նախագահ Մուհամմադ Մուրսիի⁴⁰ իշխանագրկումից հետո անընդհատ բողոքի ցույցեր էին կազմակերպում իշխանությունը ետ վերադարձնելու համար: Եգիպտացի մի շարք փորձագետներ իսլամի բարեփոխումն ալ-Ազհարի համալսարանի անձնակազմի կողմից անիրական են համարում, ովքեր պնդում են, որ հենց ալ-Ազհարն է ժողովրդի մեջ գցում արմատականության սերմերը: Չնայած այս ամենին՝ ալ-Ազհարը միշտ էլ հայտնի է եղել կառավարամետ որոշումներով:

Ինչպես նշում է Վաշինգտոնի Բրուքինգս ինստիտուտի փորձագետ Հ. Ա. Հելլերը, «եթե ալ-Ազհարի շեյխերը խոսեն արմատականության դեմ, ագրեսիվ մեկնաբանություններին հարող ոչ մեկ չի ազդվի դրանից: Նրանք կասեն. «Դու պետության դաշնակիցն ես»⁴¹:

Իսլամի բարեփոխումների անցկացման համար այլ տարբերակներ են անհրաժեշտ: «Ցանկացած կրոնական նորարարություն կլինի ալ-Ազհարի դեմ, քանի որ այն պահպանողականության ամրոցն է համակարգի մեջ», - ասում է կրոնական վերլուծաբան Ամր Էզզը: Նա շարունակում է նշելով. «Կրոնի հեղինակությունը ժամանակակից կյանքի վրա և օրենքը՝ սրանք են այն ոլորտները, որ կարիք ունեն վերանայման: Այն, ինչի պակասը մենք ունենք, մեկից ավելի կրոնական դիսկուրս ունենալու ազատությունն է, ինչը կհարստացնի քննարկումը»⁴²:

Աս-Միսիի կատարած քայլերից կարելի է եզրակացնել, որ վերջինս հստակ քայլերով գնում է կրոնի հեղափոխության և ադապտացման ճանապարհով: Դրա մասին են վկայում մզկիթների փակումը, ուսումնական ծրագրերի փոփոխությունները, հագուստի որոշ տեսակների արգելումը և այլն: Այս ամենը նպատակ ունի արմատախիլ անել եգիպտական հասարակության մեջ տարածված և հատկապես հետհեղափոխական Եգիպտոսում ակտիվացած պահպանողականության դրսևորումները:

Թե որքանով դա նրան կհաջողվի, առայժմ դժվար է ասել, քանի որ եգիպտական հասարակությունը բավական բազմաշերտ է և տարբեր

⁴⁰ Մուհամմադ Մուրսին (2012 հունիսի 30-2013 հուլիսի 3) Եգիպտոսի նախկին նախագահն էր: Պաշտոնանկ արվեց 2013 հուլիսի 3-ին տեղի ունեցած ռազմական հեղաշրջման արդյունքում, որը ղեկավարում էր այդ ժամանակ դեռևս պաշտպանության նախարար Աբդ ալ-Ֆաթահ սս-Միսին:

⁴¹ St. u From Egypt's leader an ambitious call for reform in Islam

<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4612771,00.html>, Մուսր 15.04.2015:

⁴² Նույն տեղում:

կերպ է արձագանքում տեղի ունեցող փոփոխություններին: Սակայն մի քան հստակ է. այս քայլերը իրենց հետքը կթողնեն եգիպտական հասարակության վրա և կարող են հիմք հանդիսանալ առավել լայնամասշտաբ փոփոխությունների համար:

MKHITARYAN MARIAM

(YSU)

ABD AL-FATAH AS-SISI'S ATTEMPTS
FOR MODERNISING THE EGYPTIAN SOCIETY

The main idea of this article is to show the steps that Abd al-Fatah as-Sisi takes in order to modernise and change the Egyptian society. The history showed that after the Egyptian revolution of 2011 the most organised and active power was in the hand of the organisation called Muslim Brotherhood whose representative Muhammad Morsi managed to become president from 30 June 2012 to 3 July 2013. The vast majority of Egyptian society, who did not like his ruling and was afraid of radicalisation, made a revolution in lead by Defence Minister Abd al-Fatah as-Sisi, who later on in June 2014 became president. Immediately after becoming president he initiated steps that were aimed to neutralise the power of Brotherhood and prevent the process of radicalisation inside the society.

The article describes the three major fields as-Sisi started from for reaching his goals.

First one is the educational sector that is considered to be one of the main ways of spreading the radical ideology. The curriculum of schools was revised, books of radical writers were prohibited and subjects, that promoted religious solidarity, were included in the curriculum. Second, around 27 thousand places of worship of less than 80 square meters were closed. This step intended to protect young people from militancy and extremism. Third, the government banned niqab-wearing women from voting and lecturing. This caused a wave of discontent in the country.

It's hard to say whether as-Sisi will succeed, but the fact that these steps will leave a trace on the further development of the Egyptian society is obvious.